

Van deze tijd. Maatschappelijke veranderingen en christelijke onderwijs.
Essaybundel. ¹

Leren om te doen

Het christelijke onderwijs heeft zich in de vorige eeuw sterk kunnen ontwikkelen. Blijkbaar is die ontwikkeling dusdanig krachtig geweest dat deze vorm van onderwijs de 21^e eeuw gehaald heeft. Wim Kuipers spreekt in het voorwoord van *Scholen met lef* over 'Het wonder van Nederland', dat in een van de meest gesecculariseerde landen twee derde van de kinderen naar een school gaat waar christelijke geïnspireerd onderwijs geboden wordt.² Tegelijkertijd is waarneembaar dat christelijk onderwijs niet meer de vorm heeft die het decennia geleden had. Daarbij speelt de biografie en de omgeving van de school een grote rol in de wijze waarop die inspiratie herkenbaar is of niet. Soms flakkert de christelijke identiteit nog als een kleine waakvlam, soms lijkt het gedoofd, of vlamt het op bij incidenten, maar even zo goed zien we veel scholen voor wie het vuur blijft branden en waarbij men zoekt naar nieuwe vormen om vanuit die inspiratie te leven. "Het" christelijk onderwijs is geleidelijk aan geworden tot christelijk geïnspireerd onderwijs in vele gedaanten.

Allerlei maatschappelijke ontwikkelingen hebben daaraan bijgedragen. Het onderwijs is bij uitstek de plek waar maatschappelijke veranderingen samenkomen. We kunnen die veranderingen schetsen met grote woorden als: secularisering, individualisering, pluriformisering, globalisering en digitalisering. Tegelijkertijd geven deze begrippen onvoldoende zicht op de betekenis van al deze ontwikkelingen voor de afzonderlijke scholen. De veranderende samenleving is zichtbaar in de school en is van invloed op de vormgeving van christelijk geïnspireerd onderwijs. Het merendeel van de christelijke scholen wil op een of ander manier haar verankering in de christelijke traditie bewaren. De mate waarin en de wijze waarop verschilt sterk per school. Op de ene school streeft men daarbij naar een herkenbare verbinding met die wortels, op een andere school is die verbinding soms nauwelijks meer waarneembaar.

Mijn visie is gevormd door waarnemingen van praktijken op scholen en verrijkt door het meelesen en denken met velen voor wie christelijke inspiratie in het onderwijs ertoe doet. Daarnaast heb ik recentelijk onderzoek gedaan naar de relatie tussen schoolleiders, spiritualiteit en visie op goed onderwijs.³ De geleefde praktijken vormen daarbij het uitgangspunt.

Ze is rector van een christelijke scholengemeenschap in grootstedelijk gebied. De maatschappij stelt hogere eisen aan haar school en ze krijgt daarvoor minder middelen dan in het verleden. Ze opent haar Nieuwjaars speech met de lezing van Marcus 12 waarin

¹ Deze essaybundel is gepresenteerd tijdens de conferentie Van deze tijd op 11 april 2014

² Bakker, D. den (2013) *Scholen met lef*. Tien noties bij christelijk geïnspireerd onderwijs in een seculiere tijd.

³ Fortuin-van der Spek, C. (2013) *Schoolleiders, spiritualiteit en visie op goed onderwijs*. Gebaseerd op interviews met schoolleiders van christelijke scholen vo-scholen. Masterscriptie Interreligieuze spiritualiteitsstudies. Radboud Universiteit Nijmegen.

Farizeeën Jezus op de proef stellen met de vraag of het toegestaan is belasting te betalen aan de keizer of niet. De spanning tussen wat de maatschappij van mensen vraagt en wat God van mensen vraagt is in dit fragment prangend aanwezig. Jezus heft die spanning niet op, maar kiest in zijn antwoord voor het in stand houden van een dubbel perspectief. 'Geef wat van de keizer is aan de keizer, en geef aan God wat God toebehoort.' In haar uitleg verbindt ze dit perspectief met de actualiteit: "Er is een realiteit dat je de keizer moet geven wat des keizers is, maar tegelijk moet het meest wezenlijke gegeven worden aan God: datgene waar God op afgebeeld is, namelijk de mens zelf met heel zijn hart, heel zijn ziel, heel zijn verstand en al zijn kracht. En dat je dat doet blijkt uit de liefde voor je naaste. Dat is waarom wij aan onderwijs doen. Omdat wij er voor kinderen willen zijn als onze naasten, die met echte aandacht en liefde door ons worden omringd." Zij vervolgt: "Onze doelen zijn niet zo eendimensionaal als die van overheid en inspectie. Wij willen de kinderen zien opbloeien, we willen kinderen die zelf aan de samenleving kunnen bouwen, niet slechts productiefactoren in een economie van een ander zijn. Ons doel ligt bij het kind tot zijn recht laten komen. En heel vaak past dat in het plaatje van de overheid en soms past dat even niet, maar onze verplichtingen liggen uiteindelijk bij onze liefde voor de kinderen."

Dit voorbeeld toont een fiere schoolleider die haar christelijke inspiratie kritisch present stelt in de publieke ruimte van de school. Het is mij opgevallen hoe sterk het bijbelse mensbeeld 'de mens als beeld, beeldrager van God', bij meerdere schoolleiders leeft. Het is een mensbeeld waarin zowel kwetsbaarheid, kracht en tekort is opgenomen. Vanuit de visie 'mens te zijn voor het aangezicht van God' wordt het mogelijk tegenwicht te bieden tegen een te overspannen verwachting van de autonomie van het individu.

Uit mijn onderzoek blijkt dat christelijke spiritualiteit voor deze schoolleiders een samenhangschenkend kader biedt voor hun visie op goed onderwijs. Op kritieke momenten wordt dat soms expliciet gecommuniceerd. Op andere momenten is het meer aanwezig in de onderstroom. Hoe dan ook geven zij aan dat christelijke inspiratie alles doortrekt en een sterke invloed heeft op het pedagogische klimaat van de school. Hebben deze schoolleiders dan geen oog voor de seculiere, multiculturele en multireligieuze context van onze tijd? Wel degelijk, 'het is hier net zo seculier als overal', zei een van hen. Als het gaat om het leren omgaan met religieuze en culturele diversiteit, dan zien deze schoolleiders de school als oefenplaats waar dit geleerd en uitgevonden kan worden.

Ik zie christelijke scholen die zoeken naar wegen, om zich zowel met de traditie als de vragen en uitdagingen van deze tijd te verstaan. Er is een tendens dat men de verlegenheid voorbij is en wil onderzoeken wat de betekenis van christelijke inspiratie voor het totale onderwijsconcept is. Maatschappelijke veranderingen en het tempo waarin nieuwe vraagstukken zich aandienen, vragen op alle scholen om bezinning en reflectie, waarbij christelijke bronnen weer een rol mogen en moeten spelen. De wijze waarop dat gebeurt hangt sterk samen met de lokale situatie. De regio, het bestuur, de schoolleiders, de medewerkers en de leerlingen hebben invloed op dat proces. Zo maak ik mee dat op een agrarische school op Dankdag op een studiemorgen stil gestaan wordt bij het benoemen van de wortels die dragers zijn van de onderwijskundige identiteit. In het zelfde jaargetijde wil een school in grootstedelijke gebied op de dag van het islamitische offerfeest met elkaar in gesprek over de nieuw geformuleerde identiteit en onderwijsvisie van de school. Scholen kunnen bij uitstek een plek zijn voor het voeren van een dialoog vanuit verschillende levensbeschouwelijke achtergronden. Dat gebeurt allereerst in de klassen, maar ook in teams van medewerkers. Een koppeling aan actuele praktijksituaties versterkt de relevantie

van deze gesprekken. We leven in een tijd dat de zoektocht naar zingeving en vitale bronnen van spiritualiteit vele verschijningsvormen kent. Ik constateer een grotere openheid voor uiteenlopende bronnen en uitingen van spiritualiteit. Er worden bijvoorbeeld kernwaarden geformuleerd die herkenbaar verbonden zijn met de christelijke inspiratie. Een school fundeert de zorg voor leerlingen vanuit liefde voor je naaste, de schoolleider verwijst hier ook naar op het moment dat het er hard aan toe gaat op een rapportenvergadering. Hij biedt in zijn team ruimte aan collega's die vanuit andere inspiraties willen bijdragen aan die zorg voor leerlingen. Vanuit de openheid naar andere tradities ontstaat soms ook een beter verstaan van de eigen traditie die tot een herwaardering, of anders omgaan met de eigen traditie leidt.

Op basis van waargenomen praktijken en onderzoek wil ik zeven aandachtspunten meegeven voor eigentijdse vormgeving van christelijk geïnspireerd onderwijs:

- erken ook als christelijke school de seculiere en (post)-seculiere context van onze tijd.
- erken dat de spirituele weg die individuen gaan sterk geïndividualiseerd is en tegenwoordig veelkleurig en vaak gefragmenteerd is samengesteld.
- bied juist in die context gastvrijheid en ruimte voor ontmoeting en maak daarin ook zichtbaar wat christelijke inspiratie kan betekenen en welke bronnen van zingeving en zinvinding daaraan ontleend kunnen worden.
- maak zichtbaar welke bronnen van inspiratie ten grondslag liggen aan de kernwaarden van de school en zorg voor vitaal contact met deze bronnen.
- stimuleer het leren kennen van bronnen voor morele en spirituele oriëntaties uit diverse tradities, zowel bij leerlingen, als bij medewerkers.
- zorg er voor dat de noodzaak van goede resultaten verbonden blijft met het hogere doel waar je als school voor staat.

Ooit hoorde ik Erik Borgman zeggen: "We jagen het erfgoed van de christelijke traditie er harder doorheen dan de verloren zoon." Ik zie voor het leren kennen van de betekenis van levensbeschouwelijke en religieuze inspiraties een grote rol voor alle scholen. Ik verwacht dat christelijke scholen hierin een voortrekkersrol kunnen spelen. Samenwerking met scholen van andere denominaties blijkt daarin goed mogelijk. Meer dan ooit hebben we behoefte aan een kompas voor de talloze keuzes waar we dagelijks mee geconfronteerd worden.

Vanuit de joodse traditie komt het verhaal van een leerling die aan de rabbi vroeg: wat is belangrijker het leren of het doen? De rabbi antwoordde: het leren, want vanuit het leren ontstaat het doen. Voor de toekomst van christelijk geïnspireerd onderwijs, zie ik hier een taak liggen, die niet alleen voor leerlingen bestemd is, maar voor alle medewerkers in de school.

Cocky Fortuin-van der Spek
www.spiritinschool.nl